

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
V

Neşir Heyeti — Editorial Board

HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ

HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
V

İstanbul - 1986

Einige Kleinigkeiten sind aus osmanistischer Sicht anzumerken. Prinz Selim war im Sommer 1566 nicht der Vertreter seines Vaters in Istanbul, sondern hielt sich in Kütahya auf (S. 88). Kaimakam in der Hauptstadt war Iskender Pascha. Zur Einführung des Timar-Systems bedurfte es nicht unbedingt der Ansiedlung von «colons ottoman» (S. 212), wie man etwa in Ungarn und anderen christlichen Reichsteilen sehen konnte. Etwas unklar ist die Funktion des *serdars* (S. 194), bei dem es sich kaum um den «sous-commandant» des kapudan Paschas gehandelt haben dürfte. Der auf Seite 265 genannte *tahrirci* hieß sicher Yusuf und nicht «Isuf».

Diesem gründlichen, mit einem Dokumentenanhang und ausführlichen Indices versehenen Werk ist eine weite Verbreitung zu wünschen.

Klaus Schwarz

Erol Özbilgen, *Osmanlı Hukukunun Yapısı*, İstanbul, 1985. Osmanlı Kültürü Araştırmaları : 1, Nihal Kitabevi-Sahaflar.

Tarihte Türklerin kurduğu en büyük devlet olan Osmanlı Devletinin kudreti ve uzun yaşamasının sebebini onun yarattığı ve uyguladığı, zaman ve zeminine uygunluk gösteren hukuk sistemine bağlayanlar vardır (Uzunçarşılı, Shaw). Buna rağmen Osmanlı Hukukunun bugüne kadar gereği gibi incelenmediği ve ancak başta Halil İnalcık, Ö.L. Barkan, Uriel Heyd gibi değerli bazı bilim adamlarının araştırmaları sayesinde yeni yeni aydınlığa çıkarılmağa başlandığı bilinmektedir. Bu nedenle, Osmanlı Hukuku üzerinde mütevazı çalışmalar yapan bir okuyucu olarak böyle bir kitabı şüphesiz ilgi ve sevinçle karşıladık. Evvela müellifi bu çalışmasından dolayı kutlamak isteriz. Fakat bu kutlama, esasen yazarın da önsözde istediği gibi, kitabında gördüğümüz kusur ve noksanları, hataları belirtmemize engel değildir. Aşağıda bunu yapmağa çalıştık.

Metod ve Şekille İlgili Tenkidler

Osmanlı Hukukunun Yapısı kitabının daha ilk ele alınıp karıştırılmasında göze çarpan bir özelliği onun bölümlere ayrılmasında, tasnifindeki aşırı, abartmalı tutumdur. Şöyle ki eser, önsöz ve giriş kısmından sonra 14 anabölüme ayrılmıştır. Bu bölümler ise birçok kısımlara ayrılarak hayret edilecek derecede ve gereksiz şekilde parçalanmıştır. Bu hususta tutulan abartmalı yola örnek olarak birinci ve ikinci anabölümü gösterebiliriz. «Osmanlı Hukuku İncelemelerinde Konu İlişkileri» diye müphem bir başlık taşıyan I. anabölüm a, b, c, d, bölümlerine bunlar da kendi içinde 8 kısma ayrılmıştır. II. anabölüm ise A ve B diye ayrılıp bunlardan A bölümü 18, B bölümü ise 28 başlık altına alınmıştır. Galiba 50 civarında olan bütün bu başlıkların 11-27. sayfalar arasında yani sadece 16 sahife içinde olduğu düşünülürse, durum hakkında bir kanaat edinmek mümkün olur sanıyoruz.

Araştırmacının tasnif işindeki bu aşırılığını anlayabilmek gerçekten zordur. Bizim bildiğimiz, ilimde tasnif, konuya daha doğrusu ortaya getirilen malzemeye bir düzen vermek, bu suretle okuyucunun anlatılanları kolayca anlaması ve takip edebilmesi amacına yöneliktir. Aslında bir kitabın müellifi, ele aldığı konu hakkında devamlı olarak konuşmakta ve bilinmeyen veya az bilinen bir meseleyi bir bütün halinde ortaya koymakta, düşüncelerini okuyucuya nakletmektedir. Fakat yeni bir konunun kolayca hazmedilebilmesi için parçalara ayırarak karşısındakilere sunmaktadır. Aslında başlıklar bir eserde amaç değil araçtır. Bilindiği gibi çok eski eserlerde bazen hiç başlık bulunmazdı. Bugün ilimde metodlu ve mantıklı bir tasnife önem verilmektedir. Fakat daha ilmi olacağı sanılarak gereksiz başlıklar koyup atları yani içleri doldurulmamış bomboş kalıplar yaratmanın ilimde yeri olamaz. Özbilgen, kitabında ne yazık ki böyle bir yol tutmuştur. Mütemadiyen yeni başlıklar atmayı tutku haline getiren yazar, mevcut başlıkları bile az bulmakta ve şöyle söylemektedir : (s. 14).

«Bu konuları grup ve grup içi alt kodları verilerek belirlenmesi ve mesela desimal bir sistem seçilerek istenildiği kadar ayrıntılara inilmesi mümkündür. Konular ve ayrıntılar arasında, birbirleriyle çeşitli ilişkileri, bağımlılıkları belirlenecek biçimde düzenlemeler yapılabilir. Böylece incelemelerdeki düzen bozulmadan konu sayıları istenildiği kadar artırılabilir». Konular şüphesiz artırılabilir amma, herbirinin altına sadece birkaç satır konularak, konuyu açıklamak değil daha da karıştırmaktan başka ne elde edilebilir?. Gerçekten kitapta pekçok başlık, okuyucuya en ufak bir yarar sağlamayan içi boş kalıplar halinde kalmıştır. Eserde en önemli metod kusuru bence budur.

Yazar kitabında, Osmanlı Hukukunun incelenmesinde metodla ilgili pekçok tavsiyelerde ve önerilerde bulunmaktadır. Şüphesiz bu onun hakkıdır ve kendi bileceği bir iştir. Yalnız bir konuda yeni metod-önerileri getirenler genellikle konunun en eski ve en iyi uzmanları olmaktadır. Bu hemen her alanda böyledir. Kendisi daha işin başında olan araştırmacıların, başkaları için metod önermekten çok kendi çalışmalarında iyi bir metod uygulamaları daha isabetli bir davranış olur sanıyoruz. Bu sebeple müellifin metod hakkında yaptığı önerileri (mesela s. 26/27 dekiler) biz biraz erken buluyoruz.

Eserde tasnif hususundaki aşırılığın bir benzerine de Bibliografyasında rашyyoruz. Gerçekten bu nisbeten küçük kitapta (144 sahife) bibliografyaya ayrılan sahifelerin çokluğu da dikkat çekmektedir. Yazarın çok kitap tanıdığı derhal belli olmaktadır. 144 sahifenin 55 sahife kadarı yani üçte birinden fazlası kaynaklar üzerinedir (1-28, 119-144 ve sadece Kanun kelimesinin çeşitli Sözlüklerdeki anlamları 4 sahife Ek halinde verilmektedir). Zengin bir bibliografya, bir araştırma için faydalı ve üstünlük sayılabilecek bir nitelik ise de burada gösterilen kitaplardan bir kısmının konu ile ilgisinin ne olabileceğini anhyamadık. Osmanlı Hukuku üzerindeki bir eserde, mesela Karagöz Tiyatrosunun Romanyadaki Tesiri, Bahailik, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, El Yapımı Hırvat Bebeklerinin Adlarının Kaynağı, Koçana (Makedonya) Ata-

sözleri ve Deyimleri vb. vb. gibi araştırmaların zikredilmesinin, bize bibliografyada, zorlanarak gereksiz bir şişkinlik yaratılmağa çalışıldığı intibamı verdiğini çekinmeden söyleyebiliriz.

Osmanlı Hukukunun Yapısı'nda ifadenin bazen anlaşılmazlık derecesinde karışık olduğu görülüyor. Mesela 89. sahifede, Osmanlı Hukuk Sisteminin Tanzimata kadar yürürlükte kaldığından bahsederken müellif, «Bu yürürlüğün matematik dili, «zarf kümesinin (cümlesinin) kapsadığı alt dizeler topluluğundan sığa (kapasite) olarak yeterli oranda büyük olmasıdır» diye bir ifade kullanıyor ki böyle matematik dilindeki bir ifadenin, yazar gibi çeşitli Fakültelere devam etmemiş okuyucuların pekçoğu tarafından anlaşılma-ya-çağı açıktır. Bazen normal ifadelerde de bu anlaşılmazlık göze çarpıyor. Mesela s. 107 de Osmanlı kanunları şöyle tarif edilmektedir : «Devletin düzenini (nizamını) sağlamak, korumak için Şer'e karşı veya aykırı olmayan ve devlet otoritesi ile güçlendirilmiş hükümler, kurallarla bunları doğurmuş olan âdetler ya da bunların oluşturduğu, gerektirdiği oluş biçimleri (üslub) ve yöntemlerle (usullerle), özellikle vergi hukukundan doğan resm'ler», biçiminde tanımlanabilir, deniliyorsa da bu biçimde yapılan tarifin ne biçim bir tarif olduğu (özellikle son 3-4 satır) önümüzdedir.

Osmanlı Hukuku açıklanırken hangi kavramlar kullanılacaktır? Yazarın ileri sürdüğü şekilde, Batı Hukuk kavramları ve düşüncesi ile Osmanlı Hukukunun anlaşılma-yacağı düşüncesi (Önsöz s. VIII.) kabul edilse bile, açıklanması gerekli, bilinmeyen bir konuyu (Osmanlı Hukukunu) anlatabilmek için bilinenlerden hareket etmekte zorunluluk vardır. Bütün ilimler için geçerli olan bu kuralı müellife hatırlatmağa lazım bile yoktur. Bu nedenle ister istemez bilinenden yani bugünkü hukuk kavramlarımızdan hareketle aradaki fark ve benzerlikleri belirtmek yolunu seçmek gerekmektedir. Nitekim yazar kendisi de : «Osmanlı kültür ve medeniyeti de hukuku ile beraber kendine özgü bir bütün oluşturmaktadır. Bu nedenle Tanzimat Öncesi hukukumuzun dikkate alınmadan, modern Batı Hukuku mantığı, felsefesi ve terminolojisini kullanıp iki sistemi ayrıntılarında karşılaştırarak bütün hakkında bir karara varmak bilimsel bir yöntem sayılmamalıdır» dedikten sonra hemen biraz aşağıda, «ancak yalnızca kendine özgü kavramları uygulamaları veya özel bazı bölümleriyle yetinilmemeli, modern hukuk kriterlerine ve kültür tarihimizin verilerine dayalı bütünü kapsayan sistem analizi yapılmalıdır.» diyerek sanırım bizim yukarıda belirttiğimiz sonuca varmış olmaktadır. Yalnız bugünkü modern hukukun kavramlarından yararlanarak bir izah yapabilmek için bu kavramların iyi bilinmesi gerekir. Aksi halde, aşağıda esasa müteallik hatalar kısmında gö-nüleceği gibi doğru açıklamalara ve sonuçlara varmağa imkân yoktur.

Kitapta, birtakım hukuki kavramların yanında parantez içinde Fransızcaları da gösterilmektedir. Bunların açıklama olmaktan veya sarahat getirmek maksadından ziyade, aslında Fransızca bazı kitaplardan alındığını sanıyoruz. Gerçekten Bibliografyada bazı Fransızca hukuk kitapları kaydedilmişse de bu nevi eserlere nedense dipnotlarında hiç atıf yapılmamaktadır. Halbuki aşağıda göreceğimiz hataların birçoğunun bu yabancı dildeki kitapların, türkçeye

çevrilmesi yoluyla kullanılması sonucunda doğmuştur. Mesela Hukukun Düşünsel (Fikir) Yürürlüğü gibi bir kavramın (s. 85) ve izahının tercüme koktuğu söylenebilir.

Esasa Müteallik Tenkidler

Metoda ve şekle ait yukarıdaki tenkidler yanında esasa değinenler belki daha önemli sayılabilir. Bunların başında bir takım kavram ve terimlerin kullanılışındaki hatalar gelir. Bilindiği gibi her ilim dalında bir takım özel kavramlar vardır. Bunların ilgililerce bilinen veya bilinmesi gereken anlamları vardır. Bu anlamlar herkesce istenildiği şekilde değiştirilemez, aksi halde o dalda herkesin başka şeyler söylediği, başka anlamlar verdiği terimlerle yazılmış metinleri anlamak imkânsızlaşır.

Hukukta, «Mevzu Hukuk» denilince, kanun koymağa yetkili merciler tarafından «vaz'edilmiş, konulmuş» kurallar anlaşılır ve bunlar yazılı olur. Yazılı olmayan hukuk yani örf ve âdet hukuku, herhangi bir Meclis veya yetkili merci tarafından konulmuş olmayıp toplum içinde, sosyal ilişkiler sonucunda, kendiliğinden oluştuğundan, «Mevzu» hukuka dahil edilemezler (Krş. Sabri Şakir Ansay, Hukuk Bilimine Başlangıç, 7. Bası, Ankara, 1958, s. 60). Halbuki Özbilgen, Osmanlı Mevzu Hukukunun Yazılı ve Yazısız Kaynakları, diye başlıklar koymuştur (s. 65 ve 71). Müellif, Tanzimat Fermanı öncesi Osmanlı Hukukunu, «Hakim Üst Hukuk» ve «Hususi Hukuk» diye ikiye ayırıyor (s. XII ve 39). «Hakim Üst Hukuk, İmparatorluğun bünyesi içinde herkese ayrıcalıksız (istisnasız) uygulanan Şer'i Hukuk ile Örfi Osmanlı Hukuku bileşimidir.», «Hususi Hukuk: belirli toplum kesimlerine, şahıslara, zümrelere ve hukuki ilişkilere ait hukuktur» diye tanımlıyor ve «Hususi Hukuku» a) Kapitülasyonlar Hukuku, b) Gayrimüslim Osmanlı Uyruğu Cemaatlerin, «Diri Şahsi Hukukların Uygulama Yetkisi c) Yeni Katılmış Ülkelerde Cari Hukukun Devamı Müsaadesi d) Antlaşmalardaki Özel Hükümlere Bağlı Hukuk e) Etnik Alt Grupların Yazısız Hukuku, olarak 5 e ayırıyor. «Hususi Hukuk»un ne olduğunu her hukukçu bilir. Bu «Kamu Hukukunun» karşıtı olan «Özel Hukuk» da denilen hukuk alanıdır. Yazarın buna kendince bir anlam verdiği yukarıdaki tasniften anlaşılıyor. Osmanlı Hukukunun, Şer'i ve Örfi Hukuk esaslarından oluştuğu herkesce kabul ediliyorsa da bunun dışında bir de «Kapitülasyonlar Hukuku, Antlaşmalar Hukuku, Etnik Alt Grupların Hukuku» gibi Hukuklardan bahsedilmesini yerinde bulmuyoruz. Her Devletin Hukuku tekdir. Aynı Devlet içinde «Hakim Üst Hukuk» ve onun yanında başka «Hukuklar», Devlet kavramına aykırı düşer. Bu hususu biraz açıkdamamız gerekiyor. Hukuk, Devletin hakimiyetinin ve iradesinin kanun ve kurallar şeklinde görünüşüdür. Yani Hukuk, Devletin bir başka açıdan görünüşüdür. Devlet olmadan Hukuk olmaz. Değerli felsefeci Ernst von Aster'in ifadesiyle söylersek, «Devlet, insanların hareket tarzlarının tabi olduğu kanunların, vücade getirdiği düzendir. Bir Devletten ancak bu düzen, harici hakimiyet vasıtasıyla devam ve kanunlara itaat cebren sağlandığı takdirde bahse-

dilebilir» (Hukuk Felsefesi Dersleri, İst. 1942, s. 37). Sonuç itibarıyla her devletin bir tek hukuku olur, aksini düşünmek o devletin içinde başka devletlerin varlığını kabul etmek demektir. Bu sebeple Osmanlı Devletinin de tek bir Hukuku vardı. Azınlıklar, cemaatler, v.b.larının ayrı hukuklarından değil ancak onlara Osmanlı Hukukunun sağladığı haklardan ve tanıdığı bazı imtiyazlardan bahsedilebilir. Tekrar edelim : Devleti olmayan zümrelerin, grupların ayrı bir hukuku değil içinde yaşadıkları devletçe yani burada Osmanlı Devleti (veya Hukuku) tarafından tanınmış haklarından bahsedilebilir. Bu ayırımın, yazarın dikkatinden kaçtığı devamlı olarak «Hususi Hukuk»lardan bahsetmesinden anlaşılıyor.

«Hususi Hukuk» için yapılan hatanın «Kamu Hukuku» kavramında da yapılmış olduğunu görüyoruz.

«Hukukun Bilimsel Metodu İçinde İncelenecek Konular» başlığı altında ciddi bir karmaşa yaratılmıştır (s. 12). Başlıkların kapsadığı konular, te-dahül etmekte ve aslında tek olan bir hukuk alanı ayrı ayrı bölünmüş bulun-maktadır. Mesela Devletler Hukuku başlığının hemen altında bir de «Millet-lerarası İlişkiler» diye ayrı bir bahis gelmektedir. İkincisi birincinin içinde de-ğil midir? Keza bilindiği gibi Kamu Hukukundan bahsedilince akla ilk defa Ceza Hukuku ve İdare Hukuku gelir. Halbuki yazarımız, Ceza ve İdare Hu-kukunu ayrı ayrı başlıklar halinde gösterdiği halde yeniden bir de «Kamu Hukuku» diye bir başlık yapmakta ve üstelik bu başlık altında Kamu Hu-kukunu değil, sadece Anayasadaki ferd hak ve hürriyetlerini teker teker sı-ralamaktadır. Kısaca «Hususi Hukuk» kavramı gibi «Kamu Hukuku» kavramı-nın da pek kavranılmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Sosyolojik görüş açısından Devletin, (yukarıda biraz açıklandığı gibi) organize olmuş bir Hukuk olarak mütalaa edildiği bilinmektedir. Devlet ise hukukta hükmi şahıs veya tüzel kişi denilen kurumlardan biri hatta birincisi-dir. Hukuk ilminde bunun aksini söyleyen olmadığı halde bizzat Hukukun bir tüzel kişiliğinden kimse bahsetmez. Çünkü tüzel kişiler hak sahibi olabilen, borç yüklenebilen organları vasıtasıyla faaliyet gösteren hukuki varlıklardır. Bu bakımdan Özbilgen'in «Örfi Hukukun tüzel kişilik niteliğine yönelmedi-ğinden bahseden (s. 46) ifadesine biz bir anlam veremedik.

Türkçede Hak ve Hukuk kavramları nadir dillerde (mesela İngilizcede : Law-Right) olduğu gibi ayrılmıştır. Bu bir kavram zenginliği ifade eder. Hal-buki Latince Almanca, Fransızca ve İtalyanca gibi büyük dillerde sıra ile Hak ve Hukuk aynı kelime ile ifade edilir (sırasıyla Jus, Recht, droit, dritto). Alman bilgileri bu iki kavramı ayırmak için «subjektive» ve «objektiv» sı-fatlarını ekleyerek Hak için «Subjektives Recht» Hukuk için «Objektives Recht» ayırımını yapmışlar ve bu kullanım diğer dillere de geçmiştir (Schwarz). On-ların dillerindeki noksanlık sebebiyle zorunlu olarak ekledikleri kelimeleri bizim türkçede kullanmamıza hiç de gerek yoktur. Bu nedenle yazarın (Fran-sızca metinlerden esinlenerek olsa gerek) Hukuk için nesnel (objektiv) hukuk kavramına başvurmasını (s. 63, 73) pek doğru bulmuyoruz.

Müellif, «bilindiği gibi Hıristiyan Hukuku genel olarak iki bölümdür : Kanonik hukuk ve dini hukuk» diyerek bilmediğimiz yeni bir tasnif yapmaktadır (s. 93). Biz Kilise Hukuku demek olan Kanonik Hukuk dışında ayrı bir hıristiyan dini hukuku olduğunu bilmiyoruz. Bunda da bir yanlışlık olsa gerektir. Çünkü Kanonik Hukuk, Roma Katolik Kilisesinin Hukukunu ifade eder. En önemli Mecellesi Codex Iuris Canonici olup, asırlarca geçerli sayılan Corpus Iuris Canonici'nin yerine 1918 de konulmuştur. Hıristiyan âleminin ikinci büyük bölümünü teşkil eden Protestan Kilisesinin bu şekilde düzenlenmiş, birlik teşkil eden, bir Mecellesi yoktur. Onun hukuk kaynağının Mukaddes Kitap, Kilise Akidleri, yazılı olmayan Kilise örflerinden oluştuğu kabul edilmektedir. Bu durumda Özbilgen'in Hıristiyan Hukukunun Kanonik Hukuk yanında dini hukuktan oluştuğunu söylerken neyi kasdettiğini anlayamadık. Çünkü Kanonik Hukuk da dini Hukukun ta kendisidir. Burada istitraden yukarıda Hukukla ilgili olarak yaptığımız açıklamalarla ters düşmüş görünmemek için şunu da söyleyelim ki Kilise Hukukundan aslında bahsedilemeyeceği birçok bilginin belirttiği bir husustur. Zira Hukuktan bahsedilebilmek için onu yürütecek bir Hakimiyet'in varlığı şarttır.

Adalet Psikolojisi bir ilim dalının ismidir. «Osmanlı Toplumunda Adalet Psikolojisi»nden bahsederek, Osmanlılarda bu ilmin durumu hakkında açıklamalar yapılacak sanılır. Halbuki yazarın, (Osmanlı Toplumunda Adalet Psikolojisi ve Hukuk Düzeni İlişkileri) başlığı altında Osmanlılarda Adalet Duygusunu kasdetmiş olabileceğini düşündükse de verilen izahatın daha çok Osmanlı Hukukunun bölünmesi yahut Osmanlı Hukukunu teşkil eden ana unsurlara müteallik olduğunu gördük (s. 35, 36).

Özbilgen, tasnif tutkusu gereği, hukuku bir de Diriler Hukuku ve Ölüler Hukuku diye ayırıyor (s. 58). Hukukta haklar ve vecibeler, borçlar kişiler içindir. Kişi ise sağ olduğu sürece kişidir, ölümle kişilik de hukukun sujesi olmak da sona erer. Her hukukçu ölmüş kişilerin hakları olmayacağını bilir. Ölülerin hakları gibi görünen hususlar (vasiyet, miras v.s.) aslında Diriler için konulmuştur. Daha fazla ayrıntıya girmeyi gereksiz görüyorum.

Casus, latince hadise, olay demektir. Kanun koyma, yasama işinde tatbik edilen iki türlü yol vardır. Ya mücerred (abstrait) hükümler konularak genel ve kısa bir takım kurullarla hayatın çeşitli ihtiyaçları karşılanmağa çalışır. Bu metodla yapılan kanunlar kısadır. Mesela bizim Medeni Kanunumuz gibi. Veya çok çeşitli ihtimaller ve olayların özellikleri gözönünde tutularak her değişik şekil için ayrı bir hüküm konularak, hayatın ihtimalleri daha iyi düzenlenmek istenir. Bu yolda yapılan Kanunlar çok uzun olur böyle bir metodla yapılan kanuna kazuistik kanun denilir. Mesela Prusya Medeni Kanununda 17.000 den fazla madde vardı. Yani bu kanun kazuist bir kanundu. İngiliz Hukukunda ise hakimler, kararlarını kanunlara bakarak değil evvelce Mahkemelerce verilmiş kararlara (Case'lere) bakarak verirler. Buna da yine latince Casus dan gelen Case-Metod, olay-metodu denilir. Kısaca aynı kelimeden gelmekle beraber bu iki metodun ilgisi yoktur. Biri kanun koyma metodudur. Diğeri kanuna değil, kararlara bakarak hüküm verme usulüdür. İslam Huku-

kunun case-metodla hiçbir ilgisi yoktur. Fakat İslam Hukukunun özelliklerinden bir de «Kazuistik» oluşudur. (J. Schacht : *An Introduction to Islamic Law*, s. 205 Türkçesi : *İslâm Hukukuna Giriş*, Ank. 197 s. 208/9).

Biz, Osmanlı Hukukunun Yapısı'nda bu iki metodun da iyi tefrik edilemediği intibamı edindik (s. 117, 118).

Özbilgen kitabının bir yerinde, yeni hukuk terminolojisinin kullanılışında «kargaşa» görmekte ve bunun, «bugünün araştırmacısını inceleme ve hatta yanlış yorumlamalara götürebileceğini» haklı olarak vurgulamaktadır (s. 33 dipnot 19). Aynı yakınmayı kendi kitabı için yaparak sözlerimize son verirsek, bizi hoş göreceğini umarız.

Turgut Akpınar

Antoine Abdelnour, *Introduction à l'histoire urbaine de la Syrie ottomane* (XVIIe-XVIIIe siècle), Publications de l'Université Libanaise, Section des Etudes Historiques XXV (Beirut, 1982).

In the last few years, there has been a revival of interest in Ottoman towns and cities of the Arab provinces. Attention has been focused on Cairo, but the Syrian cities, particularly Aleppo, have equally attracted the attention of researchers. The *Introduction à l'histoire urbaine de la Syrie ottomane* is remarkable for its attempt to provide regional coverage, and thus it goes beyond the single-city monograph which is the most common type of contribution to urban studies. In the foreword, Antoine Abdel Nour indicates that the book is the product of his dissertation researches as a student of Dominique Chevallier, and promises further publications in this field. Unfortunately in 1982, the year in which his book was published, the author was killed in Beirut without being able to realize the projects he had formed.

There is something especially melancholy about reviewing the work of a scholar cut off in the early stages of his career. It is difficult even to be critical, because criticism implies the right of rebuttal, and no dialogue is possible with a dead person. Therefore the present review is really more of a report, which may be of some use as the war has made the distribution of Beirut publications difficult, and the present volume, for instance, reached Turkey only after a long delay.

The *Introduction à l'histoire urbaine* consists of four main sections. It begins with a long single chapter on the growth and or decline of Syrian cities from the 16th to the 19th century. In this section Abdel Nour attempts a rebuttal of the commonly held view, defended largely on the basis of European sources, that Syrian population declined during the three centuries of Ottoman